

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук, доцента, завідувача кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету Іванець Тетяни Мирославівни на дисертаційну роботу Лапіна Олега Ігоровича «Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС», подану на здобуття наукового ступеня доктор філософії з галузі знань 29 – Міжнародні відносини за спеціальністю 291 – Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Актуальність теми дослідження

Європейська інтеграція являється провідною стратегією розвитку європейських країн, починаючи з другої половини ХХ століття, що одночасно характеризувалася курсом як на поглиблення, так і на розширення. Однак початок ХХІ століття ознаменувався активним розвитком відцентрових тенденцій. Велике розширення ЄС на схід у 2004 році; ряд криз, які охопили в цей час європейські країни, зокрема світова фінансова криза 2009 року, боргова криза 2010 року, міграційна криза 2015 року – все це негативно вплинуло на єдність держав, посилило недовіру до європейських інституцій та євроскептичні настрої.

Брекзит став апогеєм цих відцентрових тенденцій та небувалим явищем для європейської спільноти. Велика Британія не лише являється однією з найпотужніших країн Європи, але й майже з самого початку стояла у витоків євроінтеграційного процесу. Тому Брекзит став не лише проявом внутрішніх процесів в британській державі, але й свідчення ряду проблем, які загострилися в Європейському Союзі. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу мав політичні наслідки, які вплинули на всі країни-члени ЄС, визначивши особливості подальшого розвитку євроскептичних настроїв в країнах Європи. З одного боку, Брекзит став практичним взірцем для євроскептичних партій, з іншого боку – сприяв послабленню євроскептичних позицій в інституціях ЄС, бо саме британські євроскептики були ядром, навколо якого об'єднувалися представники інших країн.

Враховуючи важливість та безпрецедентність цього феномену та його впливу як на загальноєвропейські процеси (нові виклики для безпеки, трансформація економічної політики в Єврозоні, перерозподіл бюджетних коштів тощо), так і на внутрішні процеси в Великобританії (наслідки виходу з ЄС для національної економіки, перебудова відносин з країнами Європи, загострення регіонального сепаратизму тощо), він потребує наукового опрацювання, що обумовлює актуальність представленого дослідження. Особливо, враховуючи євроінтеграційні прагнення України та курс на всебічне партнерство з країнами Європи в умовах повномасштабного російського вторгнення. Сьогодні як країни ЄС, так і Великобританія підтримують Україну у війні з Росією. І ефективна та злагоджена взаємодія Великобританії з країнами ЄС в цьому напрямку є для нас цікавою не лише в

теоретичному, але й в практичному вимірі. Що також робить дослідження Лапіна О. І. надзвичайно важливим та своєчасним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи факультету міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки «Україна в системі європейської інтеграції і транскордонного співробітництва» та міжнародного проєкту «Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам» програми ERASMUS+ напряму Модуль Жана Моне (№ 101047033 ERASMUS-JMO-2021- MODULE), який виконується протягом 2022-2025 рр. у ВНУ ім. Лесі Українки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих в дисертації, обумовлена комплексним підходом до вивчення глобальних та локальних змін в системі безпеки ЄС, обумовлених Брекзитом. Методологічною основою дослідження виступала сукупність методів, прийомів та наукових підходів (як загальнонаукових, так і спеціальних методів політичної науки), серед яких особливе місце займав SWOT- аналіз. Робота побудована логічно, визначена структура дає змогу максимально повно розкрити поставлені наукові задачі.

Перший розділ присвячено аналізу теоретико-методологічних засад дослідження. В підрозділі 1.1. автор розкрив історію формування та трансформації сутності поняття «євроскептицизм», дав порівняльну характеристику наявним в сучасній науковій думці типологіям євроскептицизму, виокремив ті тенденції, які сприяли розвитку євроскептичних поглядів в країнах ЄС (кризові явища в економіках, загроза національній ідентичності, недостатня демократичність органів ЄС та передача частини повноважень наднаціональним органам тощо). Автор доволі вдало дав власне визначення євроскептицизму, зазначаючи, що його не можна однозначно вважати ідеологією, та роблячи акцент на тому, що в різних країнах фіксується несприйняття зовсім різних аспектів євроінтеграції. Підрозділ 1.2 присвячено аналізу поняттєвої категорії «стабільність» - основним підходам до розуміння, класифікації, визначенню рівнів політичної стабільності, механізмів її досягнення. Автор наголосив, що для політичної стабільності важливе значення має наявність сильного середнього класу та механізм забезпечення політичної спадкоємності (відкрита система у демократичному суспільстві та соціально-однорідне суспільство в авторитарних та тоталітарних режимах). Також проаналізовано поняття «політична нестабільність», його чинники, роль конфлікту для політичної стабільності. Відзначено, що одним з найважливіших аспектів стабільності є безпека, яка являється комплексним поняттям, досліджено основні безпекові документи ЄС та особливості європейської безпекової стратегії. В підрозділі 1.3. охарактеризовано наукову базу дослідження. Автор доволі вдало

класифікував наявну наукову літературу, визначив ті методи, які використовувалися для розв'язання визначених наукових завдань роботи.

Другий розділ спрямовано на вивчення впливу Брекзиту на стабільність та безпеку Великої Британії за результатами проведеного SWOT-аналізу. В підрозділі 2.1. розкрито особливості формування та розвитку євроскептичних настроїв в Великобританії. Автор зазначив, що серед причин поширення євроскептицизму були небажання поділяти свою незалежність та страх втрати національного суверенітету – Велика Британія підтримувала функціонування Європейського Союзу, але переважно у ролі міжнародної організації, а не наддержавного утворення. В цьому підрозділі також проаналізовано нормативні засади процедури виходу країни з ЄС (зафіксовані в Договорі про ЄС), основні етапи Брекзиту, починаючи з національного референдуму 2016 року і до фактичного виходу в 2020 році. У підрозділі 2.2. досліджено наслідки Брекзиту для соціально-економічної сфери Великої Британії, ЄС в цілому та окремих країн-членів. Автор зазначив, що Брекзит призвів до більшої гармонізації податків, вищого оподаткування фінансових операцій та уніфікації системи прямого оподаткування в ЄС, однак водночас вихід з єдиного ринку суттєво вплинув на країни-члени, що активно співпрацювали з Великою Британією в цій сфері, що призвело до негативного впливу на економічну інтеграцію ЄС. В підрозділі 2.3. вивчено вплив Брекзиту на розвиток регіональних процесів в Великій Британії, проаналізовано особливості відношення різних регіонів до європейської інтеграції та євроскептицизму на різних історичних етапах. Автор наголошував на посиленні протистояння між Лондоном та регіонами після Брекзиту: в Північній Ірландії активізуються прихильники виходу зі складу Великобританії та приєднання до Ірландії, в Шотландії посилюються прихильники незалежності, в Гібралтарі 95% населення виступає за повернення в ЄС.

У третьому розділі досліджено глобальні та локальні зміни в ЄС, спровоковані Брекзитом. В підрозділі 3.1. автор зазначив, що прогнози щодо зростання рівня підтримки євроскептиків після Брекзиту не виправдалися. Труднощі, з якими стикнулася Британія, навпаки призвели до того, що багато євроскептичних партій після виходу Великобританії з ЄС змінили риторіку на більш помірну, просуваючи курс на реформування ЄС, а не вихід з нього («Національний фронт» Франція, «Ліга» Італія, «Альтернатива для Німеччини» Німеччина). До євроскептичних груп, які сьогодні представлені в Європарламенті, автор відніс наступні: «Ідентичність та демократія» (найбільш євроскептична), «Європейські консерватори та реформісти», «Європейські об'єднані ліві» (м'який євроскептицизм). У підрозділі 3.2. розглянуто особливості безпекової стратегії, стратегічну комунікацію між НАТО і ЄС в безпековій сфері, роль Британії в безпековій стратегії ЄС. Також увага була приділена загостренню безпекової ситуації в Європі через загрозу з боку Росії та Білорусії. У підрозділі 3.3. проаналізовано потенційну можливість виходу інших країн-членів з ЄС. Зокрема автор приділив увагу країнам Центральної та Східної Європи. Детально досліджувався такий

феномен як Полекзит (можливість виходу Польщі з ЄС). Відправною точкою Полекзиту автор вважав рішення Трибуналу Польщі від 7 жовтня 2021 року, яке визначало, що законодавство ЄС не може бути більш пріоритетним за внутрішнє законодавство країни, членство у Європейському Союзі не дає органам ЄС перевагу у судовій сфері і не передбачає передачу суверенітету Польщі ЄС. Автор дуже вдало визначив основні моменти протистояння польських політичних еліт та ЕС, при цьому наголошуючи, що реальний вихід Польщі з ЄС є малоімовірним, бо, по-перше, серед поляків рівень прихильності до ЄС є дуже високим, по-друге, вихід з цієї організації не лише негативно вплине на економічні процеси, але й створить передумови для того, щоб Польща опинилася в потенційній зоні російського впливу. Також в цьому підрозділі було досліджено національні дискусії щодо виходу з ЄС в Італії, Угорщині, Данії, Швеції, Нідерландів, Греції.

В четвертому розділі розглянуто вплив Брекзиту на Україну в контексті її євроінтеграційних прагнень та безпеки. В підрозділі 4.1. проаналізовано особливості розвитку україно-британських відносин, починаючи з отримання Україною незалежності, виділено основні етапи та особливості співпраці на цих етапах. Зазначено, що активізація співробітництва та активне зближення починається після помаранчевої революції. Автор відзначив, що серед провідних політичних сил Британії – лейбористів, консерваторів та ліберал-демократів – існує консенсус щодо євроатлантичного курсу України. Детально досліджено особливості українсько-британських відносин після початку повномасштабного російського вторгнення. Автор наголосив, що спостерігається єдність в цьому питанні між всіма політичними силами та громадськістю (понад 80% британців підтримують ширші санкції проти Росії та надання більше зброї для України). У підрозділі 4.2. вивчено вплив Брекзиту на Україну. Автор прийшов до висновку, що Брекзит не стільки вплинув на двосторонні відносини, скільки мав наслідки для функціонування ЄС в зовнішньополітичній й безпековій сферах та для співпраці України з ЄС в цих напрямках. Окремо наголошувалося на антиросійській спрямованості зовнішньої політики Великої Британії, що також впливає на україно-британські відносини. У підрозділі 4.3. проаналізовано війну Росії проти України в контексті загальної безпекової політики ЄС, вивчено відношення громадян країн ЄС до російсько-української війни, фінансової допомоги Україні, антиросійських санкцій, прийняття українських біженців тощо. Окрему увагу приділено дослідженню особливостей військового партнерства, зокрема в межах новоствореного військово-політичного альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею (British–Polish–Ukrainian Trilateral - BPUT), та відношенню українців до такого формату співпраці.

Наукова новизна та практична цінність дисертації.

Наукова новизна роботи обумовлена поставленими завданнями й полягає у комплексному дослідженні Брекзиту як чинника локальних і глобальних змін у системі безпеки та стабільності ЄС на основі проведеного SWOT-аналізу. В процесі дослідження було отримано наступні результати:

уперше:

проведено SWOT-аналіз впливу Брекзиту на стабільність та безпеку у Великій Британії, висвітлено основні фактори та історичний контекст цієї події; виділено проблему регіоналізації Великої Британії, де важливу роль відіграють Шотландія, Ірландія та Гібралтар; підкреслено, що вихід Великої Британії з ЄС призвів до прискореного зростання євроскептицизму, що загрожує посиленню дезінтеграційних тенденцій у ЄС; досліджено вплив повномасштабної війни РФ проти України, яка спровокувала нові виклики для безпеки ЄС і глобальної безпеки, зокрема створення нового політично-безпекового альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею;

уточнено:

поняттєво-категорійний апарат у сфері міжнародних відносин, зокрема, досліджено поняття «євроскептицизм»; визначення політичної стабільності як ефективного функціонування політичної системи та відсутність перешкод у механізмах державної влади;

набули подальшого розвитку:

дослідження стратегії Спільної безпекової політики ЄС; вивчення перспектив ЄС у сфері оборони та безпеки; аналіз можливого виходу Польщі з ЄС (Полекзит); фактори, що можуть спонукати держави до виходу з ЄС; аналіз впливу Брекзиту на Європейський Союз, у тому числі на позиції євроскептиків, безпекову політику та відносини між державами-членами; періодизація взаємин між Україною та Великою Британією у період з 1991 по 2023 роки.

Основні висновки та положення дисертації розширюють наукові уявлення про Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки та стабільності Європейського Союзу. Окрім того, результати роботи можна використати для подальшого дослідження специфіки позицій євроскептиків та зміни в інституціях ЄС після Брекзиту. Отримані результати дослідження можуть бути застосовані в підготовці наукових праць, навчальних посібників та спецкурсів з суспільно-політичних наук, питань міжнародного співробітництва та євроінтеграції. З практичної точки зору матеріали дисертації можуть бути використані для підвищення ефективності співпраці України, ЄС, Польщі, Великої Британії у питаннях безпеки та стабільності в Європі. Отримані результати дослідження можуть бути використані для розроблення стратегії розвитку міждержавних відносин як з позиції євроінтеграції, так і з огляду на зростання кількості євроскептиків.

Повнота викладення положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Теоретичні положення та основні висновки дисертаційного дослідження викладені в 10 наукових публікаціях, серед них 4 статті в наукових фахових виданнях України; 1 підрозділ у закордонній монографії; 5 матеріалів науково-практичних конференцій. Вимоги до кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії, О. І. Лапіним виконано.

Дотримання вимог академічної доброчесності та відповідність встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження О. І. Лапіна являється повністю оригінальними та самостійним науковим доробком, виконаним з дотриманням всіх принципів академічної доброчесності. Автор здійснює посилання на всі теоретичні та емпіричні розробки авторів, данні з яких використовує в своїй роботі.

Робота відповідає вимогам щодо змісту та оформлення академічних робіт подібного типу. Вона складається зі вступу, 4 розділів, 12 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та 5 додатків. Загальний обсяг рукопису становить 196 сторінок (з них 145 сторінок основного тексту). Список використаних джерел та літератури налічує 234 позиції.

Дискусійні положення та зауваження

Не дивлячись на всі позитивні характеристики дисертаційної роботи Лапіна Олега Ігоровича «Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС», вважаємо за доцільне звернути увагу на певні дискусійні моменти, які потребують уточнень:

– У підрозділі 1.1 автор дуже вдало аналізує поняття «евроскептицизм», історію його походження, наявні класифікації, передумови виникнення та поширення в країнах Європи. Однак, на нашу думку, треба було приділити більше уваги співвідношенню євроскептицизму та правого радикалізму, бо саме праві радикальні партії є найбільшими виразниками євроскептичних ідей.

– У підрозділі 1.2. дисертант зазначає, що в умовах політичної стабільності рівень політичної активності населення є відносно невеликим (с.40). Чи можна вважати високі показники явки на вибори до Європарламенту в червні 2024 року проявом політичної нестабільності в країнах ЕС?

– У підрозділі 1.3 дається дуже детальний аналіз наукової літератури та методів дослідження. Однак, на нашу думку, необхідно було б представити і аналіз джерел. В тексті роботи є посилання на чисельні нормативно-правові акти, програми, результати соціологічних досліджень тощо. Їх класифікація підкреслила б наскільки ґрунтовну роботу провів автор, додавши дослідженню ще більшої науковості.

– У підрозділі 2.3. дисертант пише, що Брекзит призвів до посилення сепаратистських настроїв в окремих регіонах Великої Британії (Північна Ірландія, Шотландія). З чим це пов'язує автор: з більш високим рівнем прихильності цих регіонів до Європейського Союзу чи зі збільшенням загального рівня нестабільності в Європі та світі (а Брекзит виступає лише як привід)?

– У підрозділі 3.1. автор аналізує вплив Брекзиту на розвиток євроскептицизму в інших країнах. На нашу думку, треба було чіткіше виокремити та класифікувати ті причини, які вплинули на пом'якшення

позицій євроскептиків в країнах ЄС після Брекситу, детальніше розкрити різницю в сутності євроскептицизму правих та лівих партій.

– У підрозділі 3.3. дисертант аналізує можливий вихід Польщі з ЄС (Полекзит), зазначаючи, що це, в принципі, на сьогодні є мало ймовірним. А за яких умов, на Вашу думку, Полекзит міг би стати реальним?

– В роботі доволі детально аналізується співпраця Великої Британії та України (розділ 4, підрозділи 4.2., 4.3), її розбудова в умовах повномасштабного російського вторгнення, зокрема, особливості функціонування та основні пріоритетні напрямки новоствореного альянсу British–Polish–Ukrainian Trilateral (BPUT). Як, на Вашу думку, цей альянс може стати альтернативою двосторонній україно-британській співпраці чи буде виступати лише як доповнення у певних галузях?

Проте зазначені зауваження та побажання мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи О. І. Лапіна.

Загальний висновок

Враховуючи актуальність дисертаційної роботи, її наукову новизну, теоретичне і практичне значення, вважаю, що дисертаційна робота Лапіна Олега Ігоровича «Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 зі змінами), та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.

Офіційний опонент:

кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та соціології,
Маріупольський державний університет

Тетяна ІВАНЕЦЬ

09 листопада 2024 р.

Підпис доцента Тетяни ІВАНЕЦЬ засвідчую:

Вчений секретар
Маріупольського державного університету

Марія КОНОВАЛОВА